

ÇİNLİ TARİHÇİ WU YUGUI'NİN ÇİNCE KAYNAKLARDA GEÇEN ESKİ TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ ÇALIŞMALARI

Tuba YALINKILIÇ*

Özet

Birbirleriyle komşu olan milletlerin tarih kayıtları arasında da paralelliklerin olduğu bilinmektedir. Çinliler ve Türkler tarih boyunca birbirleriyle sıkı ilişkiler içinde bulunmuş; bu sebeple de birbirlerinin tarihi kaynaklarına konu olmuşlardır. Çin'de ve Türkiye'de Çin-Türk ilişkilerini araştıran birçok bilim adamı vardır. Bu bilim adamlarından biri de Çinli tarihçi Prof. Dr. WU Yugui'dir.

Bu makale, Prof. Dr. WU Yugui'nin öz geçmişini, eserlerini ve eski Türk tarihi ile ilgili çalışmalarını konu edinmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çin-Türk ilişkileri, eski Türk tarihi, Çince kaynaklar, Prof. Dr. WU Yugui.

CHINESE HISTORIAN WU YUGUI'S STUDIES FROM CHINESE SOURCES ON ANCIENT TURKIC HISTORY

Abstract

Parallelism on historical sources too is known to exist between neighboring nations' history archives. Chinese and Turks had maintained close relationships along history, thereby have been subject matter of each other's historical sources. There are lot of scholars in both China and Turkey researching Chinese-Turk relationships. One of those scholars is the Chinese historian Prof. Dr. WU Yugui.

This article covers Prof. Dr. WU Yugui's biography, his works and his studies over ancient Turkic history.

Keywords: Chinese-Turkic relations, ancient Turkic history, Chinese archives, Prof. Dr. WU Yugui.

Yaptığı çalışmalarla Çin'de tarih alanında önemli yere sahip akademisyenlerden biri olan WU Yugui'in çalışma sahasını Sui Tang Tarihi, Türk Tarihi, Sui Tang Dönemi Dış İlişkileri Tarihi ve Tarihî Kaynaklar oluşturmaktadır. Öncelikle WU Yugui'in öz geçmişine ve eserlerine dair bilgileri ilgililerinin istifadesine sunmak yararlı olacaktır:

1. WU Yugui'in Öz Geçmişi** :

WU Yugui, 18 Ekim 1956'da Xin Jiang'ın Qitai Bölgesi'nde dünyaya gelir.

1977 yılında Lan Zhou Üniversitesi Tarih Bölümünde başladığı yükseköğrenimini 1981 yılında tamamlar.

---

* Doktora Öğrencisi; Pekin Üniversitesi, Tarih Bölümü, yalinkilictugba@hotmail.com.

** Öz geçmiş ve eserlerin listesi yazarın kendisinden alınan bilgilerden hareketle hazırlanmıştır.

Prof. Dr. WU Yugui'ye ait bir görüntü

1982-1985 yılları arasında Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Bölümünde yüksek lisans yapar.

1985'ten günümüze kadar, Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Çalışmaları Merkezinde araştırma görevlisi, yardımcı araştırma görevlisi ve araştırma görevlisi vazifelerinde bulunur.

2000 yılında profesör unvanını alır.

WU Yugui, hâlen Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Çalışmaları Merkezinde Tarihî Belgeler ve Tarih Araştırmaları Ofisi Genel Müdürü olarak görev yapmaktadır.

1. Eserleri:

• Makaleleri:

“Tang Dönemi Anxi Bölgesi'nin İlk Yöneticisi Kimdi?”. *Tarih Edebiyat*, 24, Zhong Hua Yayınevi, 1985, 329-332.

“Tang Dönemi'nde Batıda Jimi Bölgesi'nin Kuruluşu ve Tang ile İlişkisi”. *XinJiang Üniversitesi Dergisi*, 1986, 55-61.

“Anxi Özel Yönetim Bölgesi Kısa Tarihi”. *Orta Asya Dergisi*, 2, Zhong Hua Yayınevi, 1987, 76-135.

“Ashina Mishe Araştırması”. *Milletler Araştırması*, 1988 üçüncü dönemi, 64-70.

- “Tang Dönemi Batıda ‘Ateş Şehri’ Tanımı”. *Edebiyat Tarih*, 31, Zhong Hua Yayınevi, 1988, 325-326.
- “Batı Türkleri Yeni Araştırmaları”. *Kuzeybatı Milletleri Araştırmaları*, 1988 ilk dönemi, 111-130.
- “Tang Dönemi Metinlerinde İşbara Kağan”. *Xin Jiang Üniversitesi Dergisi*, 1989 ilk dönemi, 37-46.
- “Lizhi Nehri Batı Bölgesi Rejimi ile İlgili Bazı Konular”. *Dun Huang Araştırmaları Dergisi*, 1990 İlk dönemi, 68-78.
- “Turfan (Kara Hoca)’daki İki Esere Dair Açıklamalar”. *Çin Tarihi Araştırmaları*, 1990 ilk dönemi, 70-80.
- “Turfan’daki Eserlerde Türkler”. *Kuzeybatı Milletleri Araştırmaları*, 1991 ilk dönemi, 46-66.
- “Zi Zhi Tong Jian’in Kayıt Tarihiyle İlgili Yanlış Bilgilerin Analizi”. *Çin Tarihi Araştırmaları*, 1993 ikinci dönemi, 51-60.
- “Schaefer ve ‘Semerkand’ın Altın Şeftalisi”. *Çin Tarihi Araştırma Dinamikleri*, 1995 ilk dönemi, 2-6.
- “Zhen Guan Dönemi Batı Türkleri Tarihi Açıklamaları”. *Orta Asya Çalışmaları Dergisi*, 1995 dördüncü dönem, 97-112.
- “Tang Dönemi Mezar Taşları Derlemeleri’nde Mezar Taşlarıyla İlgili Kanıtlar”. *Orijinal Çalışmalar*, 5, GuangBo TV Yayınları, 1996, 187-195.
- “He Xi Liangzhou, An Shi Ailesi Araştırmaları”. *Tang Araştırmaları*, 3, Pekin Üniversitesi Yayınevi, 1997, 295-338.
- “İç Moğolistan Ulaan Had Dağı (Fresk) Mezarı ‘Sutra Çizimi’ Üzerine”. *Kültürel Eserler*, 1999 İkinci dönemi, 81-83.
- “Bai Juyi ‘Zhan Zhang Şiirleri’ nde Görülen Tang Dönemi Kuzey Milletleri Etkisi”. *Tang Araştırmaları*, 5, Pekin Üniversitesi Yayınevi, 1999, 401-420.
- “Tang İlk Dönemi ve Doğu Türkleri ile Olan İlişkileri Araştırması”. *Orta Asya Çalışmaları Dergisi*, 5, 2000, 74-126.
- “Sui ve Batı Türkleri İlişkileri Tarihi Araştırmaları”. *Orta Asya Çalışmaları Dergisi*, 2002, 6, Xin Jiang Halk Yayınevi, 73-139.
- “İç Moğolistan Ulaan Had Dağı(Fresk) ‘Kam Çizimi’ İncelemesi”. *Kültürel Eserler*, 2001 Üçüncü dönem, 92-96.
- “Eski Tang Tarihi Yanlılıkları”. *Zhou, Qin, Han, Tang Araştırmaları*, 1, 2002, 127-142.
- “Eski Tang Tarihi’ne Ek Örnekler”. *Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 2, Ticaret Basımevi, 2004, 361-426.
- “Eski Tang Tarihi’nin Düzeltmeleri”. *Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 3, Ticaret Basımevi, 2004, 237-262.
- “Tang Hui Yao ‘Si Yi Biyografisi’ Düzeltmeleri”. *Edebiyat Tarih*, 68, Zhong Hua Yayınevi, 2004, 201-212.

- “Tong Dian’de ‘Sınır Savunması Hususu’ Düzeltmeleri”. *Edebiyat Tarih*, 70, Zhonghua Yayınevi, 2005, 149-184.
- “Eski Tang Kitabı Düzeltmeleri”. *Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Araştırmaları Merkezi Dergisi*, 4, Ticaret Basımevi, 2007, 375-386.
- “Eski Tang Tarihi ‘Si Yi Biyografisi’ Düzeltmeleri”. *Edebiyat Tarih*, 81, Zhong Hua Yayınevi, 2007, 189-224.
- “Eski Tang Tarihi Düzeltmeleri-3”. *Ji Nan Tarih Çalışmaları*, 5, Ji Nan Üniversitesi Yayınevi, 2007, 448-470.
- “Zi Zhi Tong Jian’in Kayıt Yanlıklarından Örnekler- Türk Tarihi Kayıtları Açısından”. *Pekin Lianhe Üniversitesi Dergisi*, 2010 Üçüncü dönem, 22-29.
- “Tang Kitabı Araştırmaları”. *Sosyal Bilimler Oditoryumu*, İktisat Yönetimi Yayınevi, 2011, 51-58.
- “Turks in the Gaochang Provisioning Texts”. *Chinese Scholars on Inner Asia*, editör: Luo Xin, Indiana University Sinor Reserch Institute for Inner Asian Studies, Bloomington, Indian, 2012, 1-40.
- “Sui Tang Dönemi Yi WU Tarihi Hakkında”. *Sinoloji Mirası ve Yenilikler*, Shanghai Antik Yayınlar Basımevi, 2013, 967-971.

- **Makale Tercümeleeri:**

- [Macaristan] G. Uray, “Milattan Önce 9. Yüzyılın İlk Yarısında Turfan ‘Bin İskan’ Konusu”. *Yurtdışı Tibet Çalışmaları Tercümeleeri*, 2, 1987, Tibet Halk Yayınevi.
- [ABD] Fang Kueili, “Tang Fan Ortaklık Yazıtı Okuması”. *Yurtdışı Tibet Çalışmaları Tercümeleeri*, 7, 1992.
- [ABD] DenisSinor, “Türklerin Ortaya Çıkışı Efsanesi”. *Denis Sinor’un İç Asya Araştırmalarından Seçmeler*, Zhong Hua Yayınevi, 2006.

- **Bağımsız Yayınları:**

- Zi Zhi Tong Jian Yıllık Kayıtları*. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1994.
- Göktürk Devleti ve Sui Tang İlişkileri Tarihi Araştırması*. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1998.
- Çin Gelenekleri Tarihi- Sui Tang ve Beş Hanedanlık Bölümleri*. Shanghai Edebiyat ve Sanat Yayınevi, 2002.
- Tang Kitabı Derlemesi*. Zhonghua Yayınevi, 2008.
- İkinci (Kök)Türk Kağanlığı ile İlgili Çince Kayıtların Kronolojik Derlemesi 1-2-3*. Zhong Hua Yayınevi, 2009.

- **Ortak Yayınları:**

- Batı Bölgeleri Genel Tarihi*. Zhong Zhou Eski Kitaplar Yayınevi, 1996.
- Batı Bölgeleri Kültürel Tarihi*. Çin Dostluk Yayın Şirketi, 1996.
- Tang Dönemi Kültürü*. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 2002.

Çin Kıyafet Tarihi. Ningbo Yayınevi, 2002.

- **Kitap Tercümelere:**

[ABD] Editör: HamblyGavin, “*Orta Asya Tarihinin Özeti*”. Ticaret Basımevi, 1994.

[ABD] Schaefer, “*Tang Dönemindeki Yabancı Medeniyet*”. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1995.

- **Ortak Tercümelere:**

[Almanya] Herbert, [ABD] Editör: Denis C. Twitchett, “*Cambridge Çin Liao, Xi, Xia, Jinve Yuan Tarihi*”. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1998.

- **Sözlük Bilim Çalışması:**

Xin Jiang Tarih ve Kültür Sözlüğü. Zhonghua Yayınevi, 1996. Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Araştırma Merkezi Çin Dış İlişkiler Tarihi Grup Projesi.

- **Tekrar Yayınları:**

Tercüme: “*Tang Dönemi’ndeki Yabancı Medeniyet*”. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1995 ilk basımı, Shanxi Normal Üniversitesi Yayınevi; 2007 tekrar basımı.

Kişisel Bağımsız Çalışması: “*Göktürk Devleti ve Sui Tang İlişkileri Tarihi Araştırmaları*”. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 1998 ilk basımı, Çin Sosyal Bilimler Yayınevi; 2007 tekrar basımı.

Ortak Yazar: “*Tang Dönemi Kültürü*”. Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 2002 ilk basımı; Çin Sosyal Bilimler Yayınevi, 2007 tekrar basımı.

- **Ödülleri:**

Tercüme: “*Tang Dönemi’ndeki Yabancı Medeniyet*”. 1996 Yılı Tarih Araştırmaları Dalı Bilimsel Araştırma Üstün Başarı Ödülü.

Kendi Yayını: “*Göktürk Devleti ve Sui Tang İlişkileri Tarihi Araştırmaları*”. 2000 Yılı Tarih Araştırmaları Bilimsel Araştırma Üstün Başarı Ödülü; 2000 Yılı Çin Sosyal Bilimler Akademisi Üçüncü Üstün Başarı Ödülü İkinciliği.

Ortak Yayınları: “*Tang Dönemi Kültürü*” 2003 Yılı Tarih Araştırma Merkezi Üstün Başarı Ödülü; 2004 Yılı Çin Sosyal Bilimler Akademisi Üçüncü Üstün Başarı Ödülü İkinciliği.

Makale: “*Eski Tang Tarihi Düzeltmelerinden Alıntılar*”. 2006 Yılı, Tarih Araştırmaları Merkezi Üstün Başarı Ödülü; 2007 Yılı Çin Sosyal Bilimler Akademisi Altıncı Üstün Başarı Ödülü Üçüncülüğü.

2. WU Yugui’in Eski Türk Tarihine Dair Çince Kayıtları Tasnifi ve İncelemesi:

- **Çince Olarak Yazılmış Türk Tarihi ile İlgili Vesikalar ve Nitelikleri:**

Tarihî vesikalarla ilgili sorun, Eski Çin’in civar milletleri tarihini araştırırken sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. WU Yugui’nin ifadelerine göre bu sorun iki şekilde karşımıza çıkar:

Birincisi, söz konusu milletlerin kendi dilinde tarihî kayıtlarının olmayışıdır. Birçoğuyula

ilgili bilgileri Çince vesikalardan öğrenebiliyoruz ki bu da tek taraflı bir bilgi teminidir. İkincisi ise bu milletlerle ilgili Çince kayıtların hem az olması hem de sistematik olmamasıdır. Diğer civar milletlerden farklı olarak Eski Türklerle ilgili Çince kayıtlar nispeten çoktur ve ayrıca Türklerin Runik yazılı yazıtları, Uygurca yazıtları Eski Türk tarihî kaynaklarını teşkil etmektedir. Yine aynı dönemde bulunan Soğdca, Tibetçe, Toharca, Hotence...kaynaklarda Türklerle ilgili tarih kayıtlarına rastlamak mümkündür. Ayrıca Batıda Yunanca, Farsça, Arapça olan kayıtlar da Türk tarihini anlamamız için önemli kayıtlardır. Farklı kaynaklardan gelen tarihî kayıtlar Eski Türk tarihiyle ilgili bilgileri farklı açılardan beslemiştir.

Çince Türklerle ilgili tarih kayıtlarının en önemli özelliği bilgilerin dağınık olup konunun tek bir noktada odaklanmasıdır. Çince Türk tarihi kayıtlarında odaklanma bilhassa *biyografi* ve *tüzük* üzerinde olmaktadır. Biyografik kayıtlara örnek olarak 周书 *Zhou Tarihi* 50. metninde yer alan 异域传 ‘*Yabancı Topraklar*’ bölümündeki “突厥传” *Türklerin Biyografisi*, 北史 *Kuzey Tarihi* 99. metninde yer alan 突厥传 *Türklerin Biyografisi*, 隋书 *Sui Tarihi* 84. metninde yer alan 北狄传 *Kuzey Milletleri Biyografisi*’ndeki 突厥传 *Türklerin Biyografisi*, 旧唐书 *Eski Tang Tarihi* 194. metninde yer alan 突厥传 *Türklerin Biyografisi* 1 ve 2, 新唐书 *Yeni Tang Tarihi* 215. metninde yer alan 突厥传 *Türklerin Biyografisi* 1 ve 2; tüzüğe örnek olarak 通典 *Tong Dian* 197-199 metinlerinde yer alan 突厥 *Türkler* 1, 2 ve 3, 唐会要 *Tang Hui Yao* 94. metninde yer alan 突厥 *Türkler* bölümünü verebiliriz.

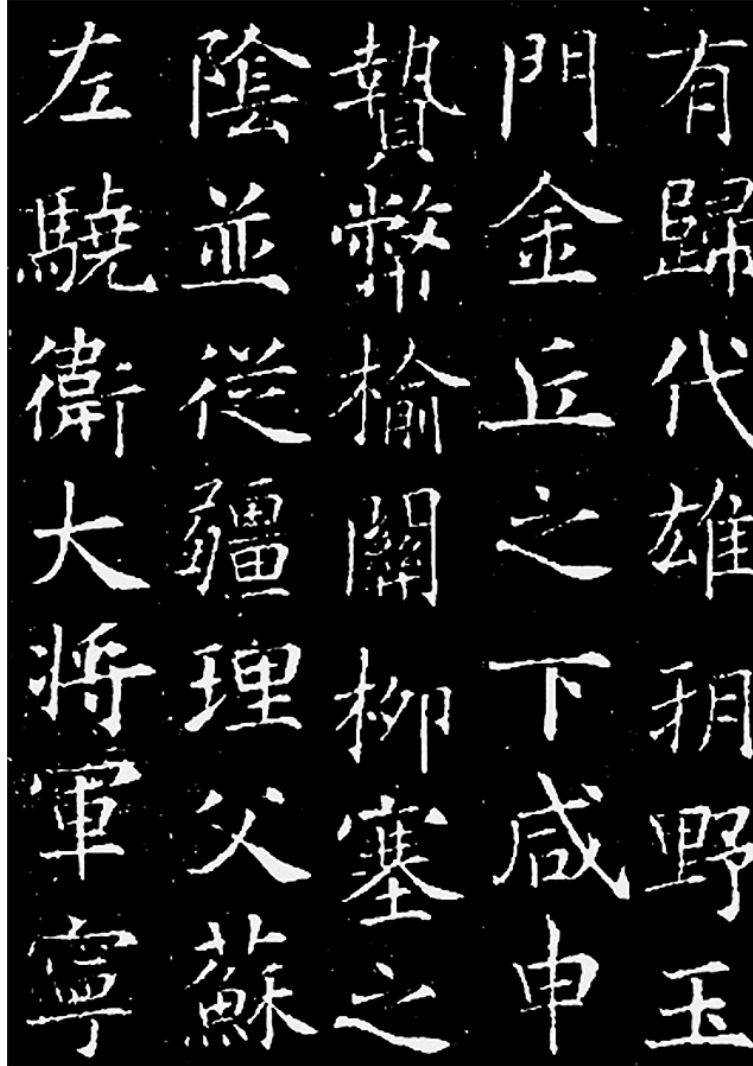
Eski Türk tarihini araştırma konusunda belli bir kolaylık sağlayan ve farklı açılardan tarihe bakmamıza yardımcı olan bu bilgiler ne yazık ki sistematik değildir. Çoğunlukla Sui Tang dönemine ait kaynaklarda karşımıza çıkan bu bilgileri toplamak da bir hayli zordur. Bu dağınık bilgileri bir araya getirerek Eski Türk tarihini incelemek gerekmektedir.

- **Yeni Keşfedilen Yazıtların Türklerle İlgili Çince Kaynakların Tasnifinde Sağladığı Kolaylık Üzerine:**

Son zamanlarda bulunan Çince yazılmış Türk yazıtları sayısal anlamda bir önceki dönemde akademisyenlerin yapmış olduğu listedekilerden daha fazladır. Örneğin: Cen Zhongmian, 突厥集史 *Türklerin Tarihi* kitabında 突厥人澈墓志 *Türk Che Mezar Yazıtı*, 毗伽公主墓志 *Bilge Konçuy Mezar Yazıtı*, 契苾嵩墓志 *Qibi Song Mezar Yazıtı*, 史继先墓志 *Shi Jixian Mezar Yazıtı* gibi Çince yazılmış olan Türk yazıtlarını derlemiştir (Cen, 2004: 777-855).

Ayrıca son yıllarda da Türklere ait yeni bulunan mezar yazıtları mevcuttur: 李思摩墓志 *Li Simo Mezar yazıtı*, 阿史那摸末墓志 *Aşına Momo Mezar yazıtı*, 阿史那感德墓志 *Aşına*

Gande Mezar yazıtı, 阿史那婆罗门墓志 *Aşına Poluomen Mezar yazıtı*, 阿史那忠墓志 *Aşına Zhong Mezar yazıtı*, 阿史那勿施墓志 *Aşına Wushi Mezar yazıtı*, 阿史那哲墓志 *Aşına Zhe Mezar yazıtı*, 沙陀公夫人阿史那氏墓志 *Shatuo Bey'in Hanımı Aşına yazıtı*, 统毗伽可贺敦延陀墓志 *Ton Bilge Hatun Yantuo Mezar yazıtı*, 契苾夫人墓志 *Qibi'nin Hanımının Mezar yazıtı*, 契苾通墓志 *Qibi Tong Mezar yazıtı*, 执失善光墓志 *Zhishi Shanguang Mezar yazıtı*, 执失奉节墓志 *Zhishi Fengjie Mezar yazıtı*, 炽俟弘福墓志 *Chisi Hongfu Mezar yazıtı*, 舍利石铁墓志 *Sheli Shitie Mezar yazıtı*, 俾失十囊墓志 *Bishi Shinang Mezar yazıtı*, 阿史那毗伽特勤墓志 *Aşına Bilge Tigin Mezar yazıtı*, 契苾李中郎墓志 *Qibi Li Zhonglang Mezar yazıtı*, 仆固乙突墓志 *Bugu Yitu Mezar yazıtı*... gibi derlemesini WU Yugui'in yaptığı yaklaşık 20 tane olan bu yazıtların sayısı Cen Zhongmian'ın derlemiş olduklarından katbekat fazladır (Wu, 2009: 272, 316, 331, 434, 1068, 1136, 1144, 1182, 1385).

阿史那忠 *Aşına Zhong Mezar yazıtından bir kesit*

阿史那婆罗门 *Aşina Poluomen Mezar yazıtının görüntüsü*

Bugün Çin’de Tang Dönemine ait binlerce yazıt bulunmuştur fakat içlerinde Türklere ait olanları ancak bu saydıklarımızla sınırlıdır. Saymış olduğumuz yazıtlar genel olarak Xi’an civarından çıkarılmış olup birçoğu geçtiğimiz yüzyılın ortalarında bir kısmı da bu yüzyılın başlarında bulunmuştur. Yeni bulunan bu yazıtlarda Türk tarihine dair bilgiler mevcuttur ve Türk tarihini inceleme alanını genişletmiştir. Şimdilik defin ve muhafazasıyla ilgili bilgilere ulaşabildiğimiz mezar yazıtlarından bazıları şunlardır:¹

¹ Hu Hong, 回鹘葛啜王子葬地长杜原考, *Uygur Karı Çor Tigin'in Defin Yeri Olan Zhang Du Yuan'in İncelenmesi, Tang Tarihi Araştırmaları*, 19, Pekin Üniversitesi Yayınları, 2013, 490-492

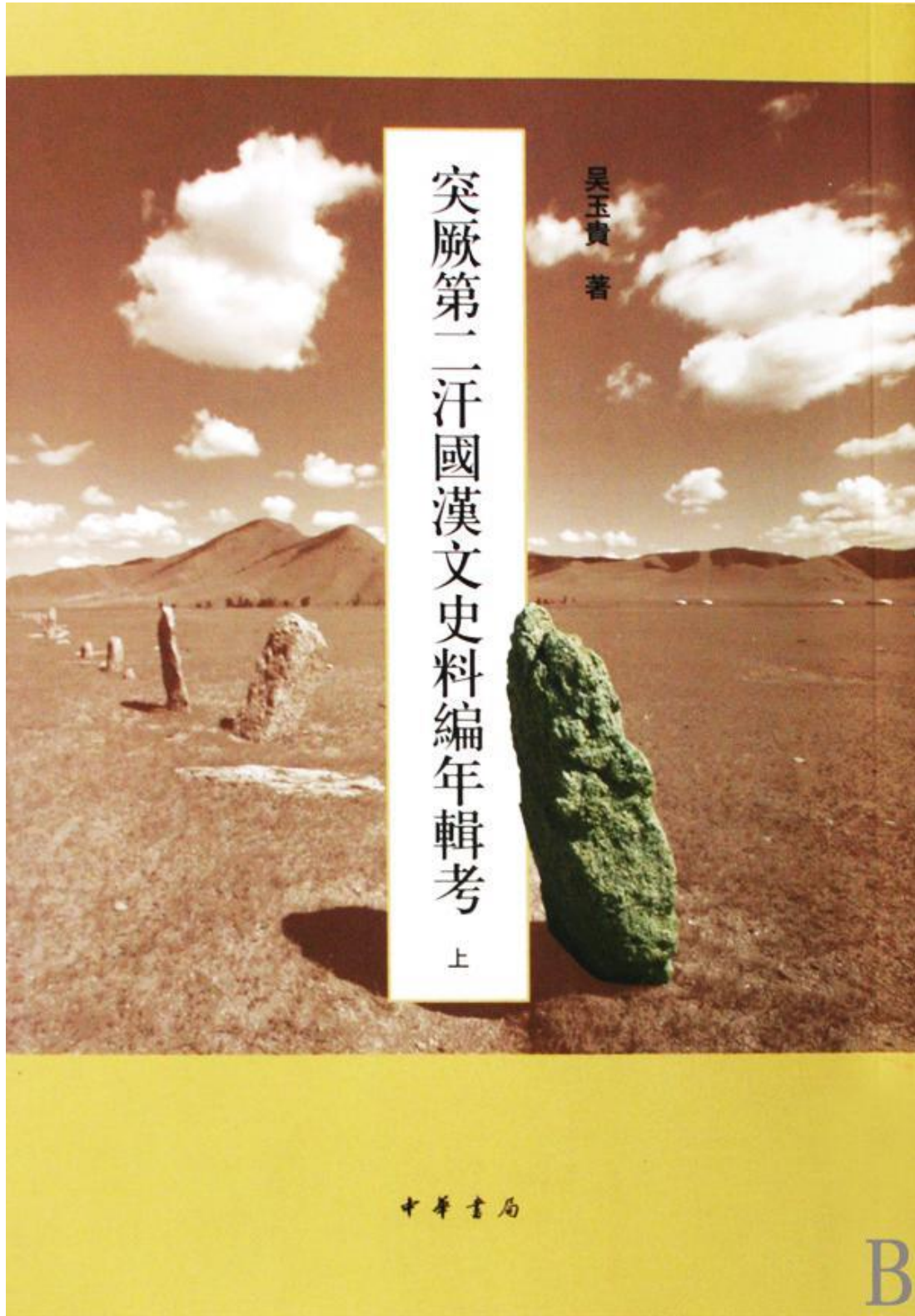

Yazıt	Defin Tarihi	Keşif Tarihi	Müze
李思摩墓志 <i>Li Simo Mezar yazıtı</i>	贞观 Zhen Guan 21.yılı (647)	1992	昭陵博物馆Zhao Ling Müzesi
阿史那摸末墓志 <i>Aşına Momo Mezar yazıtı</i>	贞观 Zhen Guan 23.yılı (649)		
阿史那婆罗门墓志 <i>Aşına Poluomen Mezar yazıtı</i>	永徽 Yong Hui 2.yılı (651)	2005	碑林博物馆 Bei Lin Müzesi
阿史那忠墓志 <i>Aşına Zhong Mezar yazıtı</i>	上元 Shang Yuan 2.yılı (675)	1972	昭陵博物馆Zhao Ling Müzesi
契苾夫人墓志 <i>Qibi'nin Hanımının Mezar yazıtı</i>	开元 Kai Yuan 9.yılı (721)	1973	昭陵博物馆Zhao Ling Müzesi
执失善光墓志 <i>Zhishi Shanguang Mezar yazıtı</i>	开元 Kai Yuan 11.yılı (723)	1976	昭陵博物馆Zhao Ling Müzesi
阿史那毗伽特勤墓志 <i>Aşına Bilge Tigin Mezar yazıtı</i>	开元 Kai Yuan 12.yılı (724)	1956	

Türk yazıtlarından başka yeni bulunan ve Türk tarihi ile alakalı olan Tang Dönemi yazıtları ise sayılamayacak kadar çoktur. Ayrıca bu yazıtlar tarihe kaynaklık etmeleri açısından son derece değerli yazıtlardır. Örneğin 张去逸墓志 *Zhang Quyi Mezar yazıtı*, Tang Xuanzong'un Kaiyuan 19. yılında Komutan Zhang Quyi'yi Doğu Türklerine elçi göndermiş olduğunu kaydeder. Özellikle yeni bulunan Çince yazıtlar ve eski Çince kaynakların içeriği birleştirilerek Türk tarihi araştırmaları için yeni bir kaynak oluşturulabilir.

Kronolojinin özelliği verilerin net olmasıdır. Fakat farklı dönemlere ait kaynaklar dağınık olduğundan bu durum çoğu zaman tarihî olaylara ayrıntılı şekilde bakmamızı engellemektedir. Bununla birlikte aynı olayla ilgili benzer kayıtlara rastlamak Sui Tang Dönemi Çince kaynaklarının belirgin özelliklerindedir. Bunun gibi genel içeriği benzer; fakat küçük de olsa farklılıklar arz eden kaynakları çözümlmek Türk tarihiyle alakalı Çince kaynaklarla kronolojik çalışma yapmak son derece önemli olduğu gibi bir o kadar da zor bir iştir. WU Yugui de aynı konuyla ilgili farklı kaynaklarda yer alan bilgilerin bütünü tam olarak yansıtabilmek için, alışılmış kronoloji üzerinde birtakım değişiklik yapar: Öncelikle 通鉴 *Tong Jian*'deki çağ sistemini temel alarak yine 通鉴 *Tong Jian*'deki her bir kayıtla alakalı olan kaynağa başvurma yöntemiyle 旧唐书 (*Jiu Tang Shu*) *Eski Tang Tarihi*, 新唐书 (*Xin Tang Shu*) *Yeni Tang Tarihi*, 通典 *Tong Dian*, 唐会要 *Tang Hui Yao*, 册府元龟 *Ci Fu Yuan Gui*, 太平御览 *Tai Ping Yu Lan*, 全唐文 *Quan Tang Wen*'ı ve yanı sıra Tang Dönemine ait antoloji, yazıt ve eserleri bir araya getirir. Böylelikle hem kronolojik metodu korumuş hem de ortak bir konuyla ilgili birden fazla kaydı bir arada toplamış olur. Bunu yaparken 通鉴 *Tong Jian*'deki kayıtlarla diğer kayıtları

karşılaştırır. Netice itibarıyla tarihî kaynaklardaki hataları bir kez daha görmüş ve çözümlenmiş olur.

WU Yugui'nin II. (Kök)Türk Kağanlığı ile İlgili Çince Kayıtların Kronolojik Derlemesi adlı kitabının kapak görüntüsü

WU, Türk tarihiyle alakalı kayıtları derlerken Türklerle yakın ilişkisi olan Çin sınır bölgeleri tarihiyle ilgili kaynakları da inceler. Bilindiği gibi Çince olarak yazılmış Türk tarihi ile ilgili kaynaklar, dönemin Çin rejiminin düştüğü kayıtlardır ve buralarda 'öteki'nin tarihi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Yani Çin rejimi Türk tarihini kendi açısından kaydetmiş olup bu kayıtlar da çoğunlukla sınır bölgeleri askerî tarihi ve siyasi durumu ile iç içedir. Bu yüzden Türk dönemine rastlayan Çince sınır bölgeleri kaynaklarını da derlemiş olur.

Sınır bölgeleri tarihinde olduğu gibi Türklerle aynı dönemde bulunan ve yakın temasta olan milletler ve rejimlerle alakalı kaynaklar da Türk tarihini yansıtır niteliktedir. Köktürk Devleti dönemindeki Rouranlar, Toyhunlar; İkinci Köktürk Devleti dönemindeki Tiele, Tufan; Batı Türkleri dönemindeki batıda yer alan bütün ülkeler, Tufanlar; Uygur Hanlığı dönemindeki Tufan, Xi ve Kitanlara ait eserler Türklerle ilişkili kaynaklardan olup Türk tarihinin gelişim sürecini yansıtan ve WU Yugui'in çalışması esnasında kullandığı eserlerdendir.

WU Yugui, bütün bu derlemelerini 2009 yılında 突厥第二汗国汉文史料编年辑考 *İkinci (Kök)Türk Kağanlığı ile İlgili Çince Kayıtların Kronolojik Derlemesi* adlı üç ciltlik kitabında toplamıştır. Bazı değişiklikler yaparak yakın zamanda kitabın ikinci baskısını da yayınlacaktır.

Kaynaklar:

- CEN, Z. (2004). 突厥集史（下）, 岑仲勉, *Türkler Tarihi (I-II)*. Zhong Hua Yayınevi.
- HU, H. (2013). 回鹘葛啜王子葬地长杜原考, Uygur Karı Çor Tigin'in Defin Yeri Olan Zhang Du Yuan'in İncelenmesi. *Tang Tarihi Araştırmaları*, 19, 490-492.
- WU, Y. 古代突厥汉文史料的整理与研究 *Eski Türk Tarihine Dair Çince Kayıtların Tasnifi ve İncelenmesi*. Çin Sosyal Bilimler Akademisi Tarih Araştırma Merkezi.
- WU, Y. (2009). 突厥第二汗国汉文史料编年辑考 1, 2, 3, *İkinci (Kök)Türk Kağanlığı ile İlgili Çince Kayıtların Kronolojik Derlemesi 1-2-3*. Pekin: Zhong Hua Yayınevi.